

Adnan Mahmutović

PROŠIRENJE EVROPSKE UNIJE: LISABONSKI UGOVOR I ZAPADNI BALKAN

Sažetak

U posljednjih 15 godina EU je gotovo udvostručila broj svojih država članica i proširenje je postalo kontinuiran fenomen u EU. Član 49 Ugovora o EU zajedno sa Kopenhagenskim kriterijima propisuju okvire za proširenje. U tom smislu ovaj rad diskutuje proces proširenja EU u kontekstu novih Lisabonskih rješenja povezujući mogućnost budućeg proširenja EU na Zapadni Balkan.

Ključne riječi: Proširenje, Evropska Unija, Ugovor iz Lisabona, Zapadni Balkan, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju.

1. Uvod

U ovom radu se polazi od hipoteze prema kojoj stupanje na snagu Lisabonskog ugovora ne samo da predstavlja važan korak sa aspekta stabilizacije, odnosno konstitucionalizacije dostignutog stepena proširenja ostvarenog 2004 i 2007. godine na novih 12 zemalja članica, već ono ujedno predstavlja i značajan pomak u pripremi Evropske unije za nastavak proširenja, odnosno za postepeno integrisanje zemalja Zapadnog Balkana u EU.

Posebna pažnja kroz ovaj rad će biti usmjerena prema izmjenama pojedinih odredbi koje se odnose na proširenje EU. Drugim riječima, u kontekstu Lisabonskog ugovora ovaj rad će ponuditi komparativni prikaz njegovih dostignuća u odnosu na prethodna rješenja koja se odnose na uslove i postupak prijema u članstvo trećih država.

Također, važno će biti navesti dilemu oko terminološkog poimanja i shvatanja samog pojma, ali i procesa proširenja EU. S tim u vezi neminovno je spomenuti i određene efekte koje to proširenje sa sobom nosi. Također, u radu ćemo nastojati da uspostavimo paralelu između Lisabonskih novina vezanih za proces proširenja i njihove refleksije na zemlje Zapadnog Balkana.

Na kraju ćemo ponuditi jedan kratak prikaz Procesu stabilizacije i pridruživanja kroz koji prolaze države Zapadnog Balkana sa posebnim osvrtom na fazu pregovora o članstvu za koju držimo da je jedna od najvažnijih u cijelom Procesu. Također, ukratko ćemo propitati i neka od pitanja sa kojima se suočava i naša država u Procesu stabilizacije i pridruživanja.

2. Proširenje i produblјivanje

Da bi smo započeli bilo kakvu ozbiljnu naučnu raspravu koja se tiče problematike proširenja EU na samom početku je izuzetno važno ispravno definirati osnovne pojmove koji stoje u vezi sa našim predmetom interesovanja, a to su proširenje i produblјivanje EU. Proširenje Evropske unije jeste jedna neobična pojava i to ne samo kada je riječ o procesu evropskih integracija, već i onda kada se pojavljuje kao temu u okviru teoretskog istraživanja. Ovo zbog toga što se ona aktuelizira i biva značajno prisutna jedan određeni period, a potom, kao da se izgubi i nestane u dugim periodima između pojedinih rundi proširenja.¹ Proširenje EU označava termin koji se koristi za objašnjenje procesa primanja u punopravno članstvo novih država članica. Zapravo, to je jedan „složen proces u kojem su formulisani kriteriji ulaska, razvijani mehanizmi pomaganja zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima, proces koji prati njihov razvoj, kao i postupci odlučivanja koji se tiču neposrednog proširenja“.² Ukoliko pogledamo unazad, od svojih početaka do danas, EU je doživjela pet valova proširenja. Svoje prvo proširenje EU je ostvarila 1973. godine kada joj se pridružuju Danska, Irska i Velika Britanija, dok je Norveška, koja je također potpisala ugovor o pristupanju, na referendumu ipak odbila priključenje Uniji. Drugi val nastupa 1981. godine kada je u članstvo primljena Grčka, a 1986. primljene su još dvije nove članice, Španjolska i Portugal. Četvrto proširenje EU provedeno je 1995. godine, kad članicama postaju Austrija, Finska i Švedska, dok su Norvežani još jednom na referendumu odbili ući u Evropsku uniju. Historijsko, najveće peto proširenje EU je doživjela 2004. godine kada je dobila novih deset država članica: Kipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slo-

¹ G. Avery, A. Faber, A. Schmidt, "Enlarging the European Union: Effects on the new member states and the EU," Trans European Policy Studies Association, Brussels, 2009, 20.

² M. Prokopijević, „Evropska unija“, drugo dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2009, 556

venija. Konačno, ovaj peti val, koji se još naziva „Big Bang“, zaključen je 1. januara 2007. godine kada Bugarska i Rumunija postaju članicama Evropske unije. „Formalno se ulazak Bugarske i Rumunije računa u „peto proširenje“ zato što su se pregovori odvijali praktično istovremeno kada i sa ostalih deset članica i zato što su važili isti uslovi za članstvo.“³ U odnosu na prethodna četiri proširenja u slučaju petog, „10 plus 2“ paketa nisu važili uobičajeni postupci za članstvo. Naime, obzirom da se radilo o zemljama koje su decenijama imale socijalističke režime, prošle kroz period burne tranzicije i pritom bile siromašnije od ostalih članica Unija je za njih na određen način modificirala postupak prijema.⁴ Cjeneći sa čisto teoretske strane možemo kazati da: „proširenje EU predstavlja proces postepene i formalne horizontalne institucionalizacije pravila i normi. Institucionalizacija je proces u kome su akcije i interakcije socijalnih aktera normativno uobličene.“⁵ U kontekstu prethodnih razmatranja pojma proširenja EU pojedini autori (Anne Faber i Wolfgang Wessels) plediraju za definicije koje polaze od specifičnog karaktera institucionalizacije kroz koji prolazi EU u procesima proširenja i produbljenja.⁶ U tom smislu, proširenje se definiše kao proces postepene horizontalne institucionalizacije, dok se produbljivanje analogno tome definiše kao proces postepene i formalne vertikalne institucionalizacije. „Da bi smo dobili jasniju sliku smatram da je neophodno ukazati na višeslojnost prije svega pojma - produbljivanje.“⁷ Ovaj pojam se može shvatiti kao povećanje nivoa integracije, tačnije intenziviranje postojećih politika i oblika saradnje.⁸ Također, „produbljivanje upućuje na to da se širi obim nadležnosti EU, i treće ovaj termin nesporno sadrži normativnu dimenziju. Značajan broj teoretičara pojam produbljivanje stavlja u istu ravan sa pojmom federalizacije tj. sa tezom da se izgradi evropska federalna država.“⁹ Produbljivanje se može shvatiti u užem i širem smislu. U užem smislu ono se odnosi samo na jačanje komunitarnog metoda¹⁰. U širem smislu produbljivanje podrazumjeva sve procese institucionalizacije saradnje u okviru EU, odnosno međuvladinu saradnju, zajedničke politike i komunitarni metod. Sa druge strane, proširenje EU se dosta dugo smatralo jednostavnim povećanjem broja zemalja članica, odnosno širenjem evropskog geografskog prostora na kojem se pri-

³ Ibid. 553.

⁴ Ibid.

⁵ F. Schimmelfenning, U. Sedelmeier, „Theorizing EU Enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, *Journal of European Public Policy*, 2002, 503.

⁶ A. Faber, „Theoretical Approaches to EU Deepening and Widening A Multi-disciplinary Overview and Some Tentative Hypotheses, 4. nav.prema: Z. Čupić, 71.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid. 72.

⁹ Ibid.

¹⁰ Komunitarni metod u najkraćem predstavlja: pravo inicijative Evropske komisije, odlučivanje kvalifikovanom većinom, učešće Evropskog parlamenta u procesu odlučivanja, kao i nadležnost Evropskog suda pravde za jednoobrazno tumačenje prava EU.

mjenjuje pravo EU. Međutim, poslije „Big Banga“ postalo je potpuno jasno da se proširenje i produbljivanje ne mogu posmatrati izolovano već kao dva međuzavisna djela jedinstvenog procesa. U tom smislu, važan aspekt njihovih međusobne isprepletenosti sadržan je u činjenici da produbljivanje bez obzira što povećava heterogenost interesa, usložnjava odnose snaga, te otežava postizanje saglasnosti u procesu odlučivanja ipak u konačnici vodi ka produbljivanju integracije, odnosno jačanju institucionalnih nadležnosti EU. Sa druge strane, u poređenju sa produbljivanjem EU efekti proširenja se vrlo lako zaboravljaju. Ovo pogotovo zbog činjenice da proširenje gotovo nikada ne utiče na izmjene modela upravljanja na nacionalnoj nivou država članica, za razliku od produbljivanja koje pored toga što uključuje nove politike, značajno ostvaruje impakt na potrebu novih reformi institucija, procedura, te načina donošenja odluka.¹¹

Proces proširenja EU i sa njim povezan proces produbljivanja EU, neovisno od toga koliki značaj imaju, prema mišljenju jednog broja teoretičara (Franck Schimmelfenning, Ulrich Sedelmeier, Lee Miles) spadaju u red gotovo zanemarenih oblasti teoretskog istraživanja.¹² Drugim riječima, bez obzira, koliki politički značaj za EU, ali i za ukupne međunarodne odnose u Evropi ima pitanje proširenja EU, kakvi su generalno pravni i dr. efekti proširenja, literatura danas, pretežno tematizira individualno slučajeve proširenja zagovarajući tzv. case study pristup.¹³ Zbog toga Lee Miles ispravno konstatuje da je nauka daleko od toga da razvije sveobuhvatnu, odnosno opću teoriju koja će nam omogućiti da sa svih aspekata sagledamo potpunu prirodu i efekte proširenja EU.¹⁴ U potrazi za razlozima ovakve konstatacije smatram da treba poći od činjenice da je u najvećem broju slučajeva teoretski pristup u proučavanju efekata proširenja EU favorizirao jedan poseban aspekt i to onaj ekonomski, te donekle i socijalni koji se svodio na ocjenu koristi i „cijene“ koju je trebalo platiti za novo proširenje EU. Međutim, stvarni razlozi ne leže u pomenutoj činjenici već u tome da je proces širenja i produbljivanja EU konstantan proces koji još uvijek ne pokazuje tendenciju da bi se skoro mogao završiti, te s tim u vezi konačan bilans efekata proširenja je moguće dati tek po okončanju procesa. Kada se danas govori o proširenju EU onda u najvećem broju slučajeva posebno izdvaja posljednje veliko proširenje. Ono što je sa političkog aspekta interesantno, a veže se za ovo peto, ili kako se još naziva „Big Bang“ pro-

¹¹ G. Avery, A. Faber, A. Schmidt, 20.

¹² Z. Čupić, „Uticaj proširenja na Evropsku uniju“, Srbija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd, 2009, 71.

¹³ F. Schimmelfenning, U. Sedelmeier, 500.

¹⁴ L. Miles, „Theoretical Considerations“, in Neill Nugent“, European Union Enlargement, Palgrave Macmillan, London, 2004, 264. nav.prema. Z. Čupić, 71.

širenje jeste promjena tendencije, odnosno vezivanje proširenja za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku EU.¹⁵ Drugim riječima, kako drugačije objasniti činjenicu da je primljeno šest ekonomski nespremnih država nego time da su politički, odnosno geopolitički i sigurnosni razlozi bili odlučujući.¹⁶ Naravno, ovome bismo mogli dodati i uslove općeg konteksta u kojem je ostvareno veliko proširenje: globalna ekonomska kriza uključujući i krizu unutar EU, kriza upravljanja EU odnosno prisustva stalnih tenzija na relaciji efikasnijeg rada institucija EU i jačanja demokratskog legitimiteta, zatim položaj EU u međunarodnim odnosima i td.

3. Efekti proširenja

Ako bismo, već sad, pokušali da zamislimo, teoretsku polemiku oko pitanja ukupnih efekata proširenja EU onda bi problem istraživanja postavili tako da u inicijalnoj fazi dobijemo odgovore na pitanja sa kojim ciljem i pod kakvim uslovima EU prima novog člana, odnosno mijenja svoje institucionalne odnose sa trećim zemljama. Zatim, potrebno je analizirati kako uticaj na EU tako i uticaj na državu na koju se šire institucionalna pravila? U tom smislu, posebno interesantno će biti analizirati uticaj proširenja na EU, odnosno analizirati uticaj na raspodjelu moći i strukturu različitih interesa unutar EU, posebno na razvoj i funkcioniranje pravosudnog sistema EU, zatim uticaj na identitet, norme i ciljeve EU, njenu efikasnost te uticaj na perspektivu daljeg produbljivanja integracija u okviru same EU. Također, efekte proširenja ne treba analizirati samo iz ugla unutrašnjih implikacija već i sa aspekta međunarodnih odnosa. U tom smislu važno analizirati poteze EU koji se odnose na politiku prema novim susjednim zemljama. Ovo zbog toga što prijemom novih članica – doskorašnjih kandidata te zemlje više ne mogu da služe kao tampon zona za ilegalne migracije i druge vidove nezakonitog transnacionalnog djelovanja? Kada je riječ o uticaju proširenja na državu posebno interesantno je analizirati uticaj evropskih integracija na nacionalnu vladu, njene politike, a posebno na složene pluralističke političke procese u državama članicama. S tim u vezi, možda je sada, nakon skoro četiri godine od posljednjeg proširenja EU vrijeme da se postavi pitanje kako se novih 12 članica uklapaju u institucionalnu arhitekturu EU i način odlučivanja? Kakvi su efekti ostvarene slobode kretanja ljudi i radne snage iz novoprimitljenih u tzv. "stare" države članice (imali smo nedavno slučaj protjerivanja romske populacije iz Francuske). Generalno, da li postoje gubitnici i dobitnici proširenja ko su oni i zbog čega? Sve su to pitanja koja se moraju otvoriti u okviru naših teoretskih razmatranja uvažava-

¹⁵ Z. Čupić, 69.

¹⁶ S. Samardžić, „Gradnja i razgradnja države“, Filip Višnjić, Beograd, 2008, 18 i dalje. nav.prema: Ibid.

vajući sve relevantne aspekte koje procesi proširenja, odnosno produblji-
vanja EU dotiču. Međutim, uvažavajući prethodni kontekst ne možemo a
da ne pomenemo dvije kontradiktorne hipoteze koje dominiraju u debati o
efektima proširenja, a koje navodi Hellen Wallace u svom sažetku.¹⁷ Prvo,
postoji velika vjerovatnoća da će Evropska unija sa svojih 25 država postati
nestabilna i neučinkovita ukoliko zadrži institucionalne aranžmane koji su
kreirani za uslove kada je ona imala puno manje članica. U tom smislu,
neophodan je institucionalni remont EU kako bi se spriječilo da ona po-
stane disfunkcionalna, odnosno institucionalno paralizirana. Pitanje koje
se u tom smislu ovdje postavlja jeste koje opterećenje EU može podnijeti
prije nego li nastupi stanje kolapsa. Drugo, institucionalni efekti istočnog
proširenja EU na deset zemalja ocjenjeni su kao mnogo manje dramatični
nego što se to očekivalo i uglavnom su se najviše tražili u kontekstu uticaja
na ekonomske prilike.

Sa druge strane, sa pravom se pitamo šta je to što motivira EU na nastava-
vak procesa njenog širenja pogotovo na zemlje koje ne pokazuju poželjni
nivo ekonomske, društveno- političke, pa i pravne stabilnosti? Evropska
unija proces proširenja vidi kao historijsku priliku da se pomogne i una-
prijedi tranzicija zemalja koje su uključene u proces evropskih integracija,
osigura mir, stabilnost, prosperitet, demokratija, ljudska prava i naravno
vladavina prava na prostoru cijelog evropskog kontinenta.¹⁸ Iskustva ze-
malja Centralne i Istočne Evrope (CIE) koje su uspješno prošle kroz fazu
tranzicije pokazala su da je pažljivo upravljani proces proširenja jedan je
od najmoćnijih političkih alata EU koji je pomogao tranziciju ovih zemalja
u moderne, funkcionalne demokratije.¹⁹ Međutim, to je samo jedna stra-
na medalje. S druge strane, sa pravom se pitamo da li je posljednje proši-
renje EU, odnosno njeno gotovo udvostručavanje (prema broju članica),
jedan od glavnih razloga jačanja euroskepticizma, odnosno širenja nega-
tivnog stava javnosti pojedinih zemalja članica u pogledu neophodnosti
provođenja odgovarajućih reformi EU sadržanih prije svega u propalom
Ugovoru o ustavu, ali i u Reformskom, Lisabonskom ugovoru. Ovo naro-
čito možemo pratiti i kroz stavove javnosti u Holandiji, Francuskoj i Belgiji
gdje se u posljednje vrijeme primjećuje blagi rast popularnosti desničar-
skih, euroskeptičarskih snaga. Prema njihovom mišljenju svako prošire-
nje EU uzrokuje povećanje imigracije i nezaposlenosti, te doprinosi općoj
percepciji da sam evropski projekat slabi i postaje razvodnjen.²⁰

¹⁷ H. Wallace, „ Adapting to Enlargement of the European Union, Institutional Practice since May 2004“, Trans European Policy Studies Association, Brussels, 2007, 1.

¹⁸ K. Archick, V. L. Morelli, „European Union Enlargement,“ CRS Report for Congress RS 21344, 2006, 3.

¹⁹ Ibid.

²⁰ D. Lopandić, „Reforma Evropske unije, Zapadni balkan i Srbija, Zakasnela integracija“, 2008, 32-33.

Možda najinteresantnije efekte proširenja treba tražiti u ekonomskim pokazateljima. U tom smislu, analize pokazuju da je peto proširenje ostvarilo odgovarajući impakt u makroekonomskom pogledu koji je uglavnom pozitivan ili neutralan. Dakle, važno je naglasiti da nije negativan. Drugim riječima, „deset novih država članica koje su 2004. godine ušle u EU imaju ukupan BNP koji je ekvivalentan Holandiji (oko 5% od BNP cijele Unije). Sredstva koje su nove članice primile iz budžeta EU u periodu 2004–2006. su iznosila oko 40 milijardi eura (12% budžeta EU), ali kada se odbiju i njihove uplate u budžet, neto prihod novih članica je tek oko 13 milijardi eura.²¹ Ukoliko konsultujemo studiju Evropske komisije iz 2006. godine o ekonomskim efektima proširenja vidjećemo da se u njoj konstatuje se da je „*peto proširenje imalo ulogu katalizatora podstičući ekonomsku dinamiku i modernizaciju u Evropskoj uniji, pomažući privrede, kako novih, tako i starih članica, da se uhvate u koštac sa globalizacijom*“.²² Konačno, ulaskom dvanaest novih država u EU za vrijeme petog proširenja ostvarena su tri ključna efekta : teritorija EU uvećana za 36%, stanovništvo za 27,4% i dohodak za 5,9%.²³

„Evropska komisija je u novembru 2006. godine objavila dokument o „*Strategiji proširenja i glavnim izazovima u 2006–2007. godini*“, uz koji je objavljen i poseban izvještaj o „apsorpcionim kapacitetima“ Unije.²⁴ U dokumentu se ističe da „*peto proširenje EU predstavlja veliki uspjeh*“ i da se dalje širenje mora zasnivati na tri premise: konsolidacija obaveza (prema kandidatima za članstvo), komunikativnost (prema javnosti) i uslovljenost. U dokumentu se posebno insistira na osiguranju podrške javnosti u zemljama EU za buduće proširenje (što je postalo jedna od osjetljivih tačaka procesa).“²⁵

4. Uslovi i postupak za prijem u članstvo

Da bi EU mogla dalje da poslije „Big Banga“ nastavi sa procesom proširenja bilo je neophodno sprovesti reforme u vidu novog Ugovora iz Lisabona. Naime, nužnost ovih reformi proizilazi iz činjenice da je Evropska unija, koju trenutno čini 27 zemalja članica, funkcionirala na osnovama koje su uspostavljene Ugovorom iz Nice (tj. kada je imala 15 članica). Drugim riječima, velika većina ako ne i sve reforme koje su došle sa stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora došle su sa ciljem konsolidacije,

²¹ M. L. Herštal, „Proširena Evropa, ekonomske promene i očekivanja“, Kancelarija za pridruživanje EU, Beograd, 2005, 16.

²² European Commission, „Enlargement, two years after: an economic evaluation“, European Economy, Occasional Papers, No. 24, May 2006, 120.

²³ M. Prokopijević, 553.

²⁴ Enlargement Strategy and Main Challenges, 2006–2007, COM (2006) 649, Brussels, 8.11.2006, 14.

²⁵ D. Lopandić, 34.

odnosno konstitucionalizacije ostvarenih dometa posljednjeg petog proširenja tj. jačanja efikasnosti i povećanja nadležnosti organa EU, ali i u cilju pripreme EU za nova proširenja. U pogledu uslova i postupka za prijem u članstvo Lisabonski ugovor sadrži nekoliko izmjena. Ovo se naročito odnosi na tendenciju da se Lisabonskim ugovorom postupak prijema učini što je više moguće transparentnijim i demokratičnijim. Kada je riječ o uslovima izmjene se odnose na način definisanja. Bez obzira što se na prvi pogled ne čini da se radi o sadržajnim razlikama ipak je važno komparativno analizirati njihovu sadržinu. No, najprije je potrebno prikazati rješenja koja su važila do stupanja na snagu Lisabonskog ugovora. Prema tekstu Ugovora o EU iz Nice država kandidat mora da ispuni uslove za prijem sadržane u članu 6. koji predviđa da se Unija zasniva na načelima slobode, demokratije, poštivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda, vladavini prava i načelima koja su zajednička svim državama članicama.²⁶ Unija također poštuje temeljna prava garantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama iz 1950.godine. Ova prava, zapravo proističu iz ustavnih tradicija koja su zajednička država članicama, kao opća pravna načela.²⁷ Pored pomenutih od država kandidata se zahtjeva da ispune kriterije iz Kopenhagena. To podrazumjeva da kriterij članstva u EU zahtjeva od države kandidata dostizanje: stabilnosti institucija, garantovanje demokratije, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava i zaštitu manjina, funkcioniranje tržišne ekonomije, kao i sposobnost nošenja sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije, te sposobnost preuzimanja obaveza članstva, uključujući poštivanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije.²⁸ Suština kriterija iz Kopenhagena su oni kojima se zahtjeva stabilnost institucija, garantuje demokratija, vladavina prava, ljudska prava, te zaštita manjina.²⁹ Generalno, kriterije iz Kopenhagena možemo razvrstati na:

- političke koje se odnose na stabilnost institucija koje osiguravaju demokratiju, vladavinu prava te poštivanje ljudskih prava i manjina;
- ekonomske koji se tiče djelotvornosti tržišne privrede i sposobnosti preduzeća da se nose sa konkurentnim evropskim tržištem;
- pravne koji se odnose na usklađivanje pravne stečevine sa pravnom stečevinom EU.

²⁶ A. Čavoški, „Proširenje Evropske unije u svetlu Ugovora iz Lisabona“, Proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan, Beograd, 2009, 13.

²⁷ Ibid.

²⁸ European Council in Copenhagen, Conclusions of the Presidency, 21-22 June 1993. http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/72921_en.pdf 9. septembar 2010.

²⁹ A. Albi, „Ironies in Human Rights Protection in the EU: Pre-Accession Conditionality and Post-Accession Conundrums“, European Law Journal, Vol. 15, No. 1, 2009, 48.

Pored ovih kriterija kao što je poznato na sastanku Evropskog vijeća u Madridu utvrđen je i četvrti, administrativni kriterij koji se odnosi na jačanje administracije i stvaranje učinkovitog sistema državne uprave za provedbu pravne stečevine EU. Madridski samit je važan i zbog zahtjeva koji je Evropsko vijeće uputilo Komisiji sa namjerom da ispita kakve posljedice bi na Uniju i države imale kandidature koje te države podnesu.³⁰ Konačno, članom 49. Ugovora o EU se predviđa i tzv. geografski kriterij koji podrazumjeva da samo evropska država može da podnese zahtjev za članstvo (Vijeće je 1980. g odbilo zahtjev Maroka za članstvo zbog toga što nije evropska država).

Konsultujući odredbe u Ugovoru iz Lisabona koje se odnose na pitanje uslova za prijem u članstvo možemo primjetiti da je nastupila ograničena izmjena u odnosu na prethodno rješenje predviđeno Ugovorom iz Nice. Ovakva konstatacija proizilazi iz činjenice da je Ugovorom iz Lisabona propisan novi član 2. kojim se utvrđuje da se Unija zasniva na slijedećim vrijednostima: poštovanju ljudskog dostojanstva, slobodi, demokratiji, jednakosti, vladavini prava i poštovanju ljudskih prava, uključujući prava lica koja pripadaju manjinama. Ova načela su zajednička državama članicama u društvu u kojem preovladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost između muškaraca i žena.³¹ Pomenuti član je preuzeo funkciju prvog stava člana 6. Ugovora iz Nice. Ukoliko uporedimo ova dva člana primjetiti ćemo da je nastupila ograničena terminološka izmjena i to u smislu da su načela preimenovana u vrijednosti. Iako se može steći utisak da se ne radi o značajnoj izmjeni, čini se da ovakva odredba ostavlja više prostora za tumačenje ovih uslova, budući da sama semantička razlika pojmova ukazuje na ovu namjeru.³² Međutim, sa druge strane detaljnijim čitanjem člana 2. UEU iz Lisabona može se doći do zaključka da je djelimično dopunjen i katalog načela i osnovnih vrijednosti na kojima se temelji Unija, ali i onih vrijednosti na kojima se zasnivaju pojedinačne države članice. Također, vidljivo je da Ugovor iz Lisabona usklađuje političke kriterije iz Kopenhagena koji se tiču ljudskih prava sa osnovnim vrijednostima za prijem proklamovanim u članu 2, budući da ovaj član propisuje poštovanje ljudskih prava, uključujući prava lica koja pripadaju manjinama. Tu se zapravo uočava razlika u odnosu na pređašnji član 6. UEU iz Nice koji nije predviđao prava manjina u okviru korpusa ljudskih prava. Konačno, interesantno je primjetiti da Lisabonski ugovor razdvajajući uslove za prijem oličene u vrijednostima Unije o pravu

³⁰ T. Miščević, „Pridruživanje Evropskoj uniji“, Službeni glasnik, Beograd, 2009, 147.

³¹ Consolidated version of the Treaty on European Union, Official Journal of the European Union C 83/17, 30.3.2010.

³² A. Čavoški, 14.

i slobodi koji su predviđeni kako Poveljom o ljudskim pravima EU, tako i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, jasno razgraničava obaveze država članica i samih država kandidata u odnosu na oba pitanja.³³

Prije nego li ukažemo na izmjene u pogledu postupka za prijem u članstvo važno je napomenuti EU najprije mora biti u stanju apsorbirati nove članice, tako da EU može odlučiti kada je spremna da prihvati nove članice. Postupak prijema u članstvo predviđen je članom 49. Ugovora o Evropskoj uniji. U članu 49. Ugovora o EU iz Nice se kaže: „svaka evropska država koja poštuje načela navedena u članu 6 može da zatraži da postane članica Unije“. Država pristupnica upućuje zahtjev Vijeću koje poslije konsultovanja Komisije i nakon dobijanja saglasnosti Evropskog parlamenta, koji opet usvaja odluku apsolutnom većinom svih članova, jednoglasno donosi odluku. Postupak saglasnosti prema kojem se odlučuje o zahtjevu države pristupnice podrazumjeva da Vijeće prije usvajanja konačne odluke mora da dobije saglasnost Evropskog parlamenta, što znači da Evropski parlament nedvojbeno ima pravo veta na odluku po zahtjevu države. Sa druge strane, Ugovor o EU iz Lisabona unosi značajne izmijene u postupak za prijem u članstvo. Slično kao i u Ugovoru iz Nice članom 49. Ugovora iz Lisabona također predviđa geografski kriterijum poštovanja vrijednosti utvrđenih članom 2. Ugovora o EU. Međutim, važan dodatak jeste da pored samog poštovanja ovih vrijednosti Ugovorom iz Lisabona dodatno se nameće obaveza državama članicama da budu posvećene samom promovisanju ovih vrijednosti.³⁴ Također, ono što je interesantno primjetiti je, i to, da o zahtjevu države nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora moraju biti obavješteni Evropski, ali i nacionalni parlamenti država članica. Na ovaj način željelo se ojačati demokratski legitimitet cijelog postupka, u čemu se i uspjelo, ali ono na što se, možda nije puno obraćala pažnja jeste činjenica da se ovom novinom i sam postupak značajno produžio i usložnio. Član 49. UEU iz Lisabona, nadalje predviđa da država upućuje zahtjev Vijeću koji poslije konsultovanja Komisije i nakon dobijanja pristanka Evropskog parlamenta, jednoglasno donosi odluku. Naravno uzeće se u obzir i uslovi prihvatljivosti države koja podnosi zahtjev dogovoreni u okviru Evropskog vijeća o čemu smo ranije govorili. Unošenje ove odredbe prema našem mišljenju nije nimalo beznačajna novina. Budući da se sa njom ne samo formalno potvrđuju kriteriji utvrđeni na Evropskom vijeću u Kopenhagenu i Madridu, već ona ujedno otvara vrata i za eventualno dopunjavanje kriterija i uslova za prijem, koji mogu biti dogovoreni u okviru Evropskog vijeća. Nadalje preciznim čitanjem odredbi pomenutog

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

člana ponovo se primjećuju neke terminološke razlike. Naime, imajući u vidu činjenicu da je postupak u kojem se odlučuje po zahtjevu države koja podnosi zahtjev postupak saglasnosti može se zapaziti određena novina u kvalitetu terminologije koja se upotrebljava za opisivanje stava Evropskog parlamenta. Drugim riječima, dok se članom 49. Ugovora o EU iz Nice koristi termin „*assent of the European Parliament*“, dotle Ugovor iz Lisabona koristi termin „*consent of the European Parliament*“. Ova terminološka razlika se naravno gubi prevodenjem teksta na bosanski jezik. Međutim, postavlja se realno pitanje u čemu je svrha ove izmjene, odnosno u čemu se ogleda razlika? Da li to znači izmjenu postupka davanja saglasnosti, ili je u pitanju nešto drugo? No, bez obzira što se čini se da je samo u pitanju terminološka razlika koja ne povlači nikakvu suštinsku razliku u samom postupku, ipak možemo kazati da termin „*consent*“ asocira na ojačanu poziciju Evropskog parlamenta šta će to u praksi predstavljati ostaje da se vidi. I ovo pitanje možemo pridružiti onim za koje se kaže da se sa sigurnošću ne može kazati kako će se praktično provoditi.

Sljedeća razlika koja se opet može pripisati onima koje nemaju suštinski karakter jeste vezana za način donošenja odluka u Evropskom parlamentu. Za razliku od Ugovora iz Nice koji naglašava da Evropski parlament usvaja odluku apsolutnom većinom članova koji ga čine, što podrazumijeva apsolutnu većinu od ukupnog broja članova, član 49. Ugovora o EU iz Lisabona propisuje da se odluka u Evropskom parlamentu donosi „većinom od ukupnog broja članova“. Koliko možemo primjetiti nije se ništa promijenilo, već je samo izbačena suvišna riječ „apsolutna“, jer obje definicije podrazumijevaju apsolutnu većinu koja se ogleda u većini od ukupnog broja glasova.³⁵

5. Pregovori o pristupanju

Evropski sporazumi³⁶ predstavljaju dokument koji definira tehničke i političke uslove približavanja EU. Drugim riječima, ovi Sporazumi zahvataju trgovinske odnose, politički dijalog, zakonodavno približavanje i druge oblasti saradnje, odnosno može se kazati da ovi sporazumi predstavljaju osnovni pravni instrument, okvir kojim se uređuju odnosi između EU i država kandidata i potencijalnih kandidata.³⁷ Kada realizacija uslova iz Sporazuma „odmakne“ u nekoj zemlji, počinju pregovori o pristupanju.³⁸ Pregovori o pristupanju se sastoje od nekoliko faza. Nakon formalnog otvaranja

³⁵ Ibid., 15.

³⁶ U slučaju zemalja Zapadnog Balkana to je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

³⁷ M. Prokopijević, 568.

³⁸ M. Prokopijević, 557.

pregovora prva faza započinje sa screening-om tj. analizom usklađenosti zakonodavstva zemlje kandidata sa propisima EU. Osnova ove faze je da se od strane Evropske komisije stekne uvid u to u kojoj mjeri država kandidat ispunjava uslove, odnosno da se utvrde postojeće razlike u svakom poglavlju pregovora. Drugim riječima, da se vidi može li država kandidat prihvatiti u cjelosti pravnu stečevinu EU ili su potrebna prelazna razdoblja za potpuno usklađivanje sa pravnom stečevinom EU. Za vrijeme trajanja petog procesa proširenja EU na deset država koje su postale članicama 2004. godine, te Rumunije i Bugarske, koje su Uniji pristupile 2007. godine, pravna stečevina bila podijeljena u 31 poglavlje. Pravna stečevina u slučaju procesa pregovora sa Hrvatskom i Turskom je podijeljena u 35 poglavlja koja se kreću od slobode kretanja robe do poglavlja koje sadržava pravila kojima se osigurava zastupljenost zemlje u institucijama EU, kao i ona za izbor u Evropski parlament, te ostalih pitanja. Treba napomenuti da je ovo je učinjeno, prije svega, radi uspostavljanja bolje ravnoteže među poglavljima. U tom kontekstu, došlo je do toga da su teža poglavlja podijeljena na više lakših poglavlja, a neka su lakša objedinjena, zatim neke politike su premješteno među poglavljima, dok su neka poglavlja preimenovana.³⁹ Svi kandidati dobivaju finansijsku pomoć od EU, koja se uglavnom odnosi na pretpristupne finansijske fondove (IPA) za pomoć u pristupnom procesu. Već smo spomenuli da pregovori o članstvu počinju sa screeningom koji opet može imati dvije faze. U tom smislu, prvu fazu čini tzv. eksplanatorni screening na kojem Evropska komisija državi kandidatu predstavlja i tumači propise iz određenog poglavlja pravne stečevine. U drugoj fazi, tzv. bilateralnog screening-a, država kandidat predstavlja svoje zakonodavstvo iz određenoga područja. Nakon screening-a dolazi faza otvaranja pregovora. Otvaranje pregovora o pojedinom poglavlju predstavlja sadržajnu fazu pregovora i Odluku o tome donosi Vijeće ministara EU. Evropska komisija predlaže zajedničko pregovaračko stajalište EU za svako poglavlje, koje mora biti odobreno jednoglasno od strane Vijeća ministara. U svim područjima pravne stečevine, zemlje kandidati moraju okončati proces harmonizacije sa standardima EU. Proces harmonizacije prava podrazumjeva sa se pravni propisi države kandidata usklade sa pravnim propisima Evropske unije odnosno sa pravnom stečevinom - skupom prava i obaveza koji povezuje članice Evropske unije. Radi se otprilike 20.000 različitih propisa sa više od 120.000 stranica teksta. Potrebno je naglasiti da je proces harmonizacije propisa sa propisima Evropske unije jedan kontinuirani i permanentni proces koji podrazumjeva stalno praćenje promjena, te usaglašavanje domaćih propisa zemlje kandidata sa pravnom stečevinom EU koja pokazuje tendenciju neprestalnog

³⁹ M. Škreb-Kesner, „ Pravna stečevina Europske unije“, Institut za javne financije, Financijska teorija i praksa 32 (3), Zagreb, 2008, 409-412.

uvećanja. Nakon postizanja dogovora između EU i države kandidata o pojedinom poglavlju pregovora, uz ispunjenost preduvjeta za njegovo zatvaranje, ono se smatra privremeno zatvorenim. Formalna odluka o tome se donosi na međuvladinoj ministarskoj konferenciji. Sve do sklapanja Ugovora o pristupanju, ako se u konkretnom poglavlju pravne stečevine donesu bitno novi propisi ili ako država kandidat ne izvrši obaveze koje je preuzela za to poglavlje, postoji mogućnost njegova ponovnog otvaranja. Povremeno Evropska komisija Vijeću i Evropskom parlamentu podnosi izvještaj koji sadrži procjenu o ostvarenom napretku države kandidata u procesu pristupanja, odnosno pregovora. Nakon što se uspješno zatvore sva poglavlja potpisuje se Sporazum o pristupanju, koji onda nakon odobrenja u nadležnim institucijama EU ide u proces ratifikacije u države članice prema internim pravilima koja važe u svakoj državi članici pojedinačno. Također, Sporazum mora biti odobren od strane nadležnih institucija i u zemlji pristupnici. Kompletan proces nakon potpisivanja Sporazuma o pristupanju pa do pristupanja države Uniji traje u prosjeku oko dvije godine.

6. Perspektive širenja EU na Zapadni Balkan

Nakon historijskog petog proširenja EU geografsko širenje Unije skoro pa je iscrpljeno.⁴⁰ Malo je vjerovatno da će se Norveška i Švicarska skoro pridružiti. Island je podnio zahtjev za članstvo. Pored toga, ostaje Ukrajina oko čijeg članstva se u oficijelnim krugovima Brisela još ne govori, te Moldavija i Bjelorusija koje su još dalje od toga. Šta nam onda preostaje? Jasno, zemlje Zapadnog Balkana i Turska. Analizirajući trenutnu situaciju vidimo da Unija ima tri zemlje kandidata: Hrvatska koja je u finalnoj fazi pregovora i ukoliko bi uspjela da zaključi pregovore do kraja ove godine logično bi bilo očekivati da bi mogla postati članica do početka 2014. godine, što bi predstavljao sasvim komotan period za ratifikaciju Sporazuma o članstvu. Makedonija u ovom trenutku ima veće šanse od Turske prema kojoj Unija mora se priznati vodi jednu nejasnu politiku. Sa jedne strane jedan dio zemalja članica podstiče Tursku da ispunjava uslove i napreduje ka EU, ali istovremeno sa druge strane drugi dio zemalja članica raznim potezima (sjetimo se nedavnog slučaja oko aktueliziranja zločina nad Armencima koji se desio prije skoro jednog stoljeća) održava sigurnosnu distancu što navodi na zaključak da u Uniji ne postoji saglasnost oko ulaska Turske u EU. Ostale zemlje Zapadnog Balkana: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija uživaju status potencijalnih kandidata odlukom Evropskog Vijeća iz 2000. godine kojim su sve zemlje uključene u proces stabilizacije i pridruživanja dobile pomenuti status. Najznačajniji instrument procesa stabilizacije i pridruživa-

⁴⁰ M. Prokopijević, 30.

nja jeste Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). SSP je pravna osnova, prvi ugovorni odnos koji postavlja temelj za uspostavu najvišeg oblika saradnje između EU i zemalja Zapadnog Balkana. Po svome sadržaju SSP predstavlja unapređeni Evropski sporazum. Drugim riječima, raspored poglavlja, njihova sadržina i rješenja koja se predviđaju ista su kao i kod Sporazuma o pridruživanju koji su zaključeni sa zemljama CIE. Međutim, razlika je u tome što SSP sadrži dodatna poglavlja koja se odnose na regionalnu saradnju zemalja Zapadnog Balkana. Zatim, tu su i nove odredbe iz oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova kao i djelovi koji su nastali kao rezultat iskustava iz ranije provedenih Sporazuma o pridruživanju. Prve dvije države Zapadnog Balkana koje su zaključile Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju su Makedonija 2000. i Hrvatska 2001. godine, zatim je ostatak zemalja Zapadnog Balkana Sporazume zaključio po sljedećem redoslijedu : Albanija 2006., Crna Gora 2007., Srbija 29. aprila a naša država 16. juna 2008.⁴¹ godine. Bez obzira što se svi SSP u pravilu sastoje od preambule i deset poglavlja ipak kažemo da se zbog razlika u vremenu zaključivanja sa pojedinim zemljama Zapadnog Balkana i sami SSP razlikuju. Ta razlika nije u strukturi niti u obimu pitanja koja su pokrivena SSP, već u pojedinim djelovima sadržine strukture zbog toga što je u međuvremenu došlo do razvoja prava EU i novih pravila *Acquisa* – ne treba zanemariti činjenicu da je EU 2000. i 2001. godine kada su SSP potpisale Makedonija i Hrvatska brojala 15, a sada u trenutku kada je to učinila naša država EU je imala 27 zemalja članica. Također, ako bismo pokušali uspostaviti još jednu paralelu između zemalja Zapadnog Balkana i zemalja CIE onda bi mogli kazati da se države ovog regiona za razliku od država CIE ne karakterizira identičan stepen integracija u odnosu na Uniju. Pojedine zemlje kao što je Hrvatska nalaze se završnim fazama priključenja, neke su sredini procesa, dok su treće, među koje nažalost spada i naša država, negdje na početku. Bez obzira što ne postoje precizno definisani koraci, odnosno faze u procesu stabilizacije i pridruživanja, moguće je upravo prema stepenu na kojem se pojedine države Zapadnog Balkana nalaze operirati sa nekoliko faza u okviru Procesu stabilizacije i pridruživanja:⁴²

- praćenje i ocjena reformi
- studija izvodljivosti
- pregovori za zaključenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
- kandidatura za članstvo
- ocjena Evropske komisije po zahtjevu o kandidaturi za članstvo
- pregovori o stupanju u članstvo
- zaključenje Sporazuma o stupanju u članstvo.

⁴¹ T. Mišćević, 152 - 153.

⁴² Ibid., 166 -167.

Praćenje i ocjena reformi predstavlja fazu u kojoj se od strane mješovitih radnih grupa, sastavljenih kako od predstavnika države Zapadnog Balkana tako i od eksperata Evropske komisije, ima za cilj da ostvari uvid u stanje prava, ekonomije, privrede i političkog sistema, odnosno države, te pruže zajedničke preporuke za praćenje standarda EU. Početak rada ovih komisija za državu Zapadnog Balkana znači početak procesa evropskih integracija.⁴³

Studija izvodljivosti je, zapravo izvještaj na osnovu kojeg Evropska komisija donosi zaključak da li je odnosna država Zapadnog Balkana spremna da započne pregovore o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.⁴⁴

Pregovori za zaključenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju predstavljaju fazu u kojoj Vijeće ministara EU, na prijedlog Evropske komisije, usvaja mandat na temelju kojeg Komisija postaje ovlaštena da vodi pregovore. Također, ovaj mandat predstavlja ujedno i važnu osnovu na kojoj se gradi nacrt za buduću pravni okvir – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa državom Zapadnog Balkana. Osnovni predmet pregovora u ovoj fazi jeste tranzicioni rok i tempo liberalizacije trgovine industrijskim i poljoprivrednim proizvodima, kao i proces harmonizacije domaćeg prava države Zapadnog Balkana sa pravnom stečevinom EU u oblasti slobodnog tržišta.⁴⁵

Kandidatura za članstvo kao jedna od faza u Procesu stabilizacije i pridruživanja nastupa onda kada država pokaže sposobnost ispunjavanja obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Dakle, ne postoji formalno ograničenje za podnošenje zahtjeva za kandidaturu već se on, gledano pravno-tehnički, može podnijeti već od momenta potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Ocjena Evropske komisije po zahtjevu o kandidaturi za članstvo predstavlja fazu u kojoj Evropska komisija ocjenjuje odgovore države koja podnosi kandidaturu na pitanja koja su navedena Uputniku Evropske komisije. Na osnovu ponuđenih odgovora, ali i ispitivanja na terenu Evropska komisija donosi ocjenu da li treba odnosnoj državi dati status kandidata ili ne.

Pregovore o stupanju u članstvo smo imali priliku u prethodnim redovima da nešto detaljnije pojasnimo. Zbog toga ćemo ukratko još jednom podcrtati da je to jedna od najvažnijih faza u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Ova faza je nastala kao rezultat neispunjenih obećanja u pogledu implementacije preuzetih obaveza zemalja CIE zbog čega EU više ne vjeruje datim obećanjima kandidata, već traži konkretna mjerila implementacije (engl. Benchmarks).

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

Konačno, nakon zatvaranja svih poglavlja pregovora pristupa se i finalnoj fazi u Procesu a to je zaključenje Sporazuma o pristupanju, odnosno o stupanju u članstvo.

Naša država zbog poznatih političkih nesuglasica nažalost najviše zaostaje za ostalim zemljama Zapadnog Balkana u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Čak šta više postoje indikacije da bi Bosna i Hercegovina mogla biti i isključena iz Procesu. Drugim riječima, ukoliko se budućim ustavnim reformama ne stvore pretpostavke za provođenje presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu (Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine) koja je donesena u decembru 2009. godine našoj državi prijete jednostrano poništavanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Naime, u članu 2. ovog Sporazuma se kaže: „Poštivanje demokratskih principa i ljudskih prava, proglašanih u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i definiranih u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, osnova su unutrašnje i vanjske politike strana, te čine bitne elemente ovog sporazuma. Sa druge strane član 129. Sporazuma predviđa da: ”Svaka strana može suspendirati ovaj sporazum, što odmah stupa na snagu, u slučaju da druga strana ne poštuje jedan od ključnih elemenata ovog sporazuma. Na kraju nam ostaje da zaključimo koliki je značaj Lisabonskog ugovora za nastavak procesa proširenja EU, a to se u prvom redu misli na zemlje Zapadnog Balkana, odnosno prije svih na Hrvatsku za koju stupanje na snagu reformskog paketa sadržanog u okviru Lisabonskog ugovora znači ispunjavanje svih neophodnih uslova od strane EU za članstvo našeg zapadnog susjeda najkasnije do početka 2014. godine. Što pak tiče naše države ostaje da se nadamo da će se primicanje granica EU, ali i skoro oslobađanje od viznog režima pozitivno odraziti na ubrzani nastavak reformskih procesa zacrtanih u prioritetima Evropskog partnerstva odnosno procesa stabilizacije i pridruživanja što bi nas moglo dovesti u situaciju da u skorašnje vrijeme apliciramo za kandidatski status čime bi se na određeni način smanjio zaostatak koji sada evedintan u odnosu na druge zemlje Zapadnog Balkana.

7. Zaključak

U nekim budućim razmatranjima proširenja EU neophodno je ukalkulisati osim obnove konsenzusa država članica o proširenju⁴⁶ i vrlo jasnu strategiju u pogledu konačnog izgleda identiteta Evropske unije, odnosno u šta će proces evropskih integracija rezultirati, tj. šta će EU konačno postati. Također, ovome bi trebalo dodati i potrebu nastavka ekonomskih i institucionalnih reformi EU, te definiranje njenih strateških ciljeva prema neposrednim susjedima. Međutim, bez obzira na dinamičnost u realizaciji pomenutih pret-

⁴⁶ D. Lopandić, 33.

postavki pojedini visoki zvaničnici EU ističu da se buduće proširenje neće porediti sa vozom velike brzine prije sa međumjesnim, lokalnim vozom.⁴⁷

Konačno, cjeneći rješenja iz Lisabonskog ugovora možemo potvrditi našu hipotezu sa početka o tome da je on ispunio očekivanja kako u pogledu institucionalne konsolidacije EU nakon velikog petog proširenja, ali je istovremeno stvorio pretpostavke za nastavak davno započetkog procesa širenja EU, odnosno strateškog procesa „ovladavanja“ prostorom evropskog kontinenta. Što se pak tiče naše države, odnosno cijelog regiona koji se od strane zvaničnog Brisela označava u političko-tehničko-geografskom smislu kao prostor Zapadnog Balkana ostaje da zaključimo da je EU ovom prostoru u odnosu na centralno-istočni dio Evrope namjenila specifičnu zadaću regionalne stabilizacije. U tom smislu kažemo da je to korak više, ali nesumljivo da je on neophodan ne samo sa aspekta aktuelnog procesa evropskih integracija već i izvan tog konteksta u funkciji međusobne stabilizacije odnosa, jačanja saradnje i povezivanja nekada suprostavljenih strana na prostoru ex Jugoslavije.

Literatura:

1. A. Albi, „Ironies in Human Rights Protection in the EU: Pre-Accession Conditionality and Post-Accession Conundrums“, *European Law Journal*, Vol. 15, No. 1, 2009,
2. A. Čavoški, „Proširenje Evropske unije u svetlu Ugovora iz Lisabona“, *Proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan*, Beograd, 2009,
3. Big Bang, *Smaller Shocks*, 2004 *Enlargement Impact on EU Policies and Processes*, Burson-Marsteller, Brussels, 2006,
4. Consolidated version of the Treaty on European Union, *Official Journal of the European Union* C 83/17, 30.3.2010,
5. C. Dustmann, M. Casanova, M. Fertig, I. Preston, C.M. Schmidt, „The impact of EU enlargement on migration flows“, *Home Office Online Report 25/03*, <http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2503.pdf> 20. septembar 2010.
6. D. Lopandić, „Reforma Evropske unije, Zapadni balkan i Srbija, Zakasnela integracija“, 2008,
7. *Enlargement Strategy and Main Challenges, 2006–2007*, COM (2006) 649, Brussels, 8.11.2006,
8. European Commission, „Enlargement, two years after: an economic evaluation“, *European Economy, Occasional Papers*, No. 24, May 2006,
9. F. Schimmelfenning, U. Sedelmeier, „Theorizing EU Enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, *Journal of European Public Policy*, 2002,
10. G. Avery, A. Faber, A. Schmidt, „Enlarging the European Union: Effects on the new member states and the EU,“ *Trans European Policy Studies Association*, Brussels, 2009,
11. G. N. Toggenburg, „Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward,“ *Local Government and Public Service Reform Initiative - Open Society Institute*, Budapest, 2004.
12. H. Grabbe, „Profiting from EU Enlargement“, *Centre for European Union Publications*, http://www.cer.org.uk/pdf/p254_enlargement.pdf 10. septembar. 2010.
13. H. Wallace, „Adapting to Enlargement of the European Union, Institutional Practice since May 2004“, *Trans European Policy Studies Association*, Brussels, 2007,

⁴⁷ O. Rhen, „Europe’s next Frontier“, *CAP, Nomos*, Baden-Baden, 2006, 21. nav.prema: Ibid.

15. J. Pelkmans, „The Crucial Terms of EU Enlargement - Distinguishing the Core Acquis from Less Urgent Requirements,“ *European Journal of Law Reform*, Vol. 3., No 4., Kluwer Law International, 2002,
16. J. Peterson, „Enlargement, reform and the European commission. Weathering a perfect storm?“ *Journal of European Public Policy* 15:5, 2008,
17. K. Archick, V. L. Morelli, „European Union Enlargement“ CRS Report for Congress RS 21344, 2006,
18. M. Škreb-Kesner, „Pravna stečevina Evropske unije“, Institut za javne financije, Financijska teorija i praksa 32 (3), Zagreb, 2008,
19. M. L. Herštal, „Proširena Evropa, ekonomske promene i očekivanja“, Kancelarija za pridruživanje EU, Beograd, 2005,
20. M. L. Tupy, „EU Enlargement Costs, Benefits, and Strategies for Central and Eastern European Countries,“ *Policy Analysis*, No. 489, 2003,
21. M. Prokopijević, „Evropska unija“, drugo dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2009,
22. N. Misita, „Osnovi prava Evropske unije,“ Colpi - Magistrat Sarajevo, Sarajevo, 2002,
23. N. Misita, „Osnovi prava Evropske unije,“ Drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Colpi - Magistrat, Sarajevo, 2007,
24. P. M. Kaczynski, „The Fifth Enlargement of the EU, Five Years On: The Case of Poland and the Czech Republic,“ Ifri, Brussels, 2008,
25. S. Kurpas, „The Treaty of Lisbon – How much Constitution is left“ CEPS Policy Brief, No. 148, 2007,
26. S. Hiks, „Politički sistem Evropske unije,“ Službeni glasnik, Beograd, 2007,
27. T. Boeri, „Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities“, *World Economics*, Vol. 2, No. 1, 2001,
28. T. Mišćević, „Ugovor iz Lisabona, Reformski sporazum ili sporazum o reformi“, Zbornik radova, Službeni glasnik, Beograd, 2010,
29. T. Mišćević, „Pridruživanje Evropskoj uniji“, Službeni glasnik, Beograd, 2009,
30. T. Borzel, T. Risse, „Who is Afraid of a European Federation? How to Constitutionalize a Multi - Level Governance System,“ *Harvard Jean Monet Working Paper Series*, 7/00, 2000,
31. T. Dvořák, R. Podpiera, „European Union Enlargement and Equity Markets in Accession Countries,“ *IMF Working Paper*, WP/05/182, 2005,
32. V. Kazazić, „Bosna i Hercegovina i Evropska unija,“ *ADRIAS* svezak 12, 2005,
33. V. Medović, „Međunarodni sporazumi u pravu Evropske unije,“ Službeni glasnik, Beograd, 2009,
34. Z. Čupić, „Uticaj proširenja na Evropsku uniju“, Srbija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

EU ENLARGEMENT - TREATY OF LISBON AND WESTERN BALKANS

Summary

In last 15 years the EU almost doubled the number of its member states, and enlargement became almost continuous phenomena in the EU. Article 49 of the Treaty on European Union, supplemented by the Copenhagen criteria, provides the framework for enlargement. In this sense, the paper discusses the process of EU enlargement in the context of the new Lisbon solutions, connecting with the possibility of forthcoming EU enlargement in the Western Balkans.

Keywords: Enlargement, European Union, Treaty of Lisbon, Western Balkans, Stabilisation and Association Agreement.